

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

ПИВОВАРОВ В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

СІРЕЦЬ О. О.,

студент I курсу магістратури
(Інститут прокуратури та
кримінальної юстиції
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.21>

**ЖЕРТВА ТА ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ
В МЕХАНІЗМІ КОРУПЦІЙНОГО ДІЯННЯ**

Стаття присвячена дослідженню віктимологічних аспектів корупційної злочинності, віктимологічних факторів корупції, аналізу заходів віктимологічного запобігання та протидії корупції, а також популяризації теми дослідження в наукових і практичних колах.

Завдання дослідження дало змогу вивчити жертву злочинів корупційної спрямованості. Авторами визначено кримінологічні позиції щодо понять «корупція» та «корупційний злочин», які є доволі суперечливими та неоднозначними, зважаючи на сучасні наукові дослідження. Так, і по теперішній час окремі вчені визначають корупцію та, відповідно, корупційний злочин виключно як хабарництво, інші пов'язують її зі зловживанням владою чи службовим становищем задля задоволення власних інтересів чи з корисливою метою, наприклад.

У числі зв'язків «злочинець-жертва» розглянуто типові ситуації: 1) злочинцем виступає безпосередньо посадова чи службова особа, яка вимагає вчинення певних дій у її майнових інтересах взамін вчинення такою особою на користь жертви дій, які за нормальних умов мали бути вчинені безплатно; 2) посадова або службова особа, навпроти, виступає жертвою ситуації, змушена включитися в уже наявну злочинну систему під загрозою завдання злочинцем фізичної, психологічної чи матеріальної шкоди їй або близьким. Аналіз причин та наслідків дав змогу виробити відповідні запобіжні заходи. Проаналізовано основні міжнародні акти щодо запобігання корупції та суміжні за проблематикою, в тому числі законодавство сусідніх країн.

Наголошується, що усунення наявних прогалин у вітчизняній практиці боротьби з корупцією нині має здебільшого нормативний та політичний характер. Необхідними для боротьби з корупцією є більш прості, але глобальні, довготермінові рішення: улагодження співпраці між державними органами та суспільством із цього питання, виховання суспільства в дусі нетерпимості до проявів корупції як суспільного явища.

Ключові слова: запобігання корупції, жертва в корупційному правопорушенні, віктимологічні чинники, корпоративізм жертви.

Pyvovoarov V. V., Sirets O. O. Victim and victimological factors in the mechanism of corruption

This article concerns research of victimological aspects of corruption crime, victimological factors of corruption. It is also dedicated to analysis of victimological anti-corruption measures and to popularization of this research topic in scientific and practical circles.

A purpose of research gave a possibility to study a victim of corruption crimes. Authors shared their views on terms “corruption” and “corruption crime”, which are quite controversial according to modern researches. It should be mentioned that even today some scientists determine corruption and corruption crime exclusively as bribery. Other scientists associate corruption and corruption crimes with abuse of power or position for self-interests or for purposes of gain.

Typical situations among criminal-victim relationships are considered. The first typical situation is that one, in which official is immediately a criminal, who requires actions in her property interests in return for his or her actions in favor of the victim. Under normal circumstances such actions should be free. The second typical situation is that one, in which an official, in contrast, is a victim of a situation, he or she should join an existing criminal system under threat of physical, psychological or material harm to her or relatives. Analysis of reasons and consequences of corruption crimes made it possible to develop appropriate preventive measures. Key international acts and legislation of neighboring states on corruption prevention and related issues are analyzed.

It is noted that bridging gaps in domestic anti-corruption practice is mainly normative and political nowadays. There is a need of more simple, but global, long-term decisions for anti-corruption acts. Among them there are: settling assistance on this issue between government bodies and society; education of society in the spirit of intolerance to corruption as social phenomenon.

Key words: corruption prevention, victim of corruption offense, victimological factors, corporatism of the victim.

Вступ. Нині світовим суспільством корупція оцінюється як негативне соціальне явище, що загрожує руйнуванням належного управління, недотриманням принципів правової визначеності, доброчесності, соціальної справедливості, становить собою перешкоду конкуренції суб'єктів господарювання та сталою економічного розвитку, а також є загрозою для функціонування демократичних державних інституцій і однією з вагомих причин руйнування суспільної моральності. Актуальним питання протидії корупції є і для України у світлі реформаційних процесів, які тривають. Нині можна стверджувати про значну корупційну зараженість нашої державної системи та суспільства. Хоча питання боротьби з корупцією залишається вкрай актуальним не тільки для України, але й багатьох зарубіжних країн, найчастіше науковці і практики це питання розглядають доволі однобічно – переважно під кутом впливу на посадовця-корупціонера. Практично залишаються поза увагою віктимологічні чинники, роль жертви в корупційному злочині та парадоксальні випадки, коли до числа жертв корупційних правопорушень доречно зараховувати і самих посадовців.

Питанням протидії корупції в різних її проявах і аспектах останнім часом присвячувались роботи низки вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як Б.М. Головкін, М.І. Мельник, Н.С. Муллахметова, К.В. Вишневецький, І.О. Христич, О.В. Новіков та ін. Однак віктимологічні аспекти протидії корупції не дістали всебічного дослідження та потребують наукової уваги. Отже, метою цієї статті є дослідження віктимологічних аспектів корупційної злочинності шляхом актуалізації наукового кримінологічного знання про жертву корупційного правопорушення, віктимологічні фактори корупції, аналіз заходів віктимологічного запобігання та протидії корупції, а також популяризація теми дослідження в наукових і практичних колах.

Результати дослідження. Загальне поняття жертви злочину протягом досить довгого періоду часу, з моменту введення у науковий обіг німецьким науковцем Г. Гентігом, розглядається у кримінологічній та віктимологічній літературі. Так, у рамках віктимології жертві приділяється ключове місце в події злочину, а також у механізмі його вчинення. У наукових колах відсутнє єдине визначення поняття жертви, хоча більшість вчених схиляється до тлумачення поняття «жертва злочину» як окремої фізичної особи, якій таким злочином завдано фізичної, психологічної, матеріальної чи моральної шкоди, тоді як інші схиляються до включення до поняття «жертва злочину» не лише конкретної фізичної особи, але й юридичних осіб, суспільства загалом та навіть держави [1, с. 47–48]. На переконання Л.В. Франка, поведінка людини може бути не тільки злочинною, однак і необачною, ризикованою, легковажною, провокаційною тощо, чим така особа підвищує ризики злочинного посягання щодо неї [2, с. 34].

Важливим для розкриття теми є поняття віктимності. Так, Б.М. Головін зазначає, що під віктимністю варто розуміти уразливість перед злочинними посяганнями членів суспільства за певних ситуацій, при цьому віктимний стан характерний абсолютно для кожного соціального суб'єкта, який, на думку вченого, здатен наразитися на небезпеку злочинних посягань або за певних ситуацій, або внаслідок вчинення злочинцем певних дій [3, с. 8].

Постановка завдання розглянути жертву злочинів корупційної спрямованості потребує визначення авторської кримінологічної позиції щодо понять «корупція» та «корупційний злочин», які є доволі суперечливими та неоднозначними з огляду на сучасні наукові дослідження. Так, і по теперішній час окремі вчені визначають корупцію та, відповідно, корупційний злочин виключно як хабарництво, інші пов'язують її зі зловживанням владою чи службовим становищем задля задоволення власних інтересів чи з корисливою метою, наприклад. Однак безспірно зазначається, що явище корупції є вагомим показником неефективності державної влади, наявність корупції засвідчує, насамперед, її адекватне сприйняття суспільством, згоду на існування та ведення діяльності в корупційному середовищі, що підтверджує відсутність у такого суспільства рис благополучного суспільства. За вдалим висловом М.І. Мельника, корупція – «різновид соціальної корозії, яка роз'їдає і руйнує органи державної влади, державу та суспільство загалом» [4, с. 153–154; 5, с. 11].

Різняться й підходи до визначення поняття жертви корупційних злочинів. Зокрема, як правило, до числа таких жертв традиційно зараховують фізичних чи юридичних осіб, з яких безпосередньо вимагають вчинення неправомірних дій на користь тої чи іншої посадової чи службової особи, а також фізичні особи – родичі, близькі, друзі жертви, суспільство та державу загалом; іноді до числа жертв включають також і міжнародне співтовариство. Так, Н.С. Мулламетова поділяє всіх жертв корупційних злочинів на дві групи: 1) жертви, які безпосередньо постраждали від корупційних правопорушень; 2) опосередковані жертви [6, с. 48–49]. Водночас зазначається, що, крім того, жертвами корупції фактично можуть бути й самі посадові та службові особи, втягнуті у корупційні зв'язки [6, с. 49; 7, с. 98].

Переходячи до розгляду двох основних випадків виникнення зв'язку «злочинець-жертва», вважаємо за необхідне розглянути типові ситуації: 1) злочинцем виступає безпосередньо посадова чи службова особа, яка вимагає вчинення певних дій у її майнових інтересах взамін вчинення такою особою на користь жертви дій, які за нормальних умов мали бути вчинені безплатно; 2) посадова або службова особа, навпроти, виступає жертвою ситуації, змушена включитися в уже наявну злочинну систему під загрозою завдання злочинцем фізичної, психологічної чи матеріальної шкоди їй або близьким. Аналіз причин та наслідків обох типізованих ситуацій дасть змогу шляхом всебічного дослідження проблематики запобігти випадкам виникнення корупціогенних ситуацій, провокованих, з одного боку, віктимною поведінкою жертв корупційних злочинів, а з іншого – агресивною, спрямованою на досягнення мети злочинного посягання, поведінкою корупціонера, при цьому ефективно запобігаючи та протидіючи випадкам корупції. В останніх дослідженнях акцентується на появі якісно нового напрямку віктимології – віктимології корупції, який вивчає не лише жертв корупційних злочинів, причини їх віктимізації, заходи віктимологічної профілактики та якісного запобігання вчиненню таких злочинів, адже, на думку дослідниці, корупція

є значним віктимогенним фактором, оскільки, крім існування у формі окремих складів злочину, корупція є засобом маскування інших видів злочинних посягань, наприклад, пов'язаних із торгівлею людьми, незаконним оборотом наркотиків, зброї; масмо додати, що перелік таких потенційно замаскованих різновидів злочинів є відкритим та не є вичерпним [6, с. 48]. Досліджуючи причини виникнення корупції, К.В. Вишневецький дає просте, але, на наше переконання, конкретне та доволі переконливе пояснення причин виникнення корупційних явищ. Зокрема, досліджуючи механізм вчинення корупційних правопорушень, вчений вказує на всезагальне заохочення корупції як фізичними, так і представниками юридичних осіб, тобто, фактично, має місце двосторонній договір, за умовами якого «покупець» має змогу купити та використовувати певний орган державної влади чи орган місцевого самоврядування у власних цілях, тоді як посадова чи службова особа фактично «продає» свої службові повноваження [7, с. 98]. За таких умов складається низка негативних наслідків, що мають різнобічний ефект: 1) передбачений законодавством механізм функціонування тих чи інших суспільних інститутів набуває виключно декларативного характеру, замінюється домовленостями між посадовою особою та різноманітними фізичними та юридичними особами; 2) ненадходження певної кількості запланованих бюджетом коштів; 3) відсутність контролю за суспільними процесами в державі; 4) правовий нігілізм суспільства у формі небажання підкорюватися законодавчим вимогам, невизнання державних інституцій. Тобто централізовано контрольовані суспільні відносини набувають характеру сукупності індивідуально-договірних, множинних та розрізнених.

Кардинально іншою видається ситуація, за якої жертвою від корупційних правопорушень стають самі посадові чи службові особи. Наше дослідження показує, що такі випадки теж є частими, їх прояви можуть приймати різні форми. Зокрема, можемо сформулювати обґрунтоване припущення, що мають місце випадки, за яких морально чистий посадовець чи службовець стає жертвою провокації підкупу, що саме по собі визнається кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 370 Кримінального кодексу України, ст. 304 Кримінального кодексу Російської Федерації; водночас відсутній відповідний склад у Кримінальному кодексі Республіки Білорусь, що дає підстави стверджувати про можливість умисної провокації підкупу та притягнення до відповідальності за вчинення корупційного злочину завідомо невинної посадової чи службової особи. Порівнюючи ж положення вищезгаданих ст. 370 та ст. 304, масмо вказати, що, на відміну від положень Кримінального кодексу Російської Федерації, за яким для визнання факту провокації підкупу достатньо надання грошей, цінних паперів, іншого майна чи вчинення дій у її майнових інтересах без згоди цієї посадової особи з метою створення штучних доказів факту отримання хабара, за українським кримінальним законодавством необхідним для визнання факту провокації підкупу є вчинення дій саме із підбурення на одержання чи прийняття пропозиції неправомірної вигоди [8; 9; 10].

Також привертає особливу увагу типова ситуація, за якої особа, щойно посівши певну посаду, стає «заручником» корумпованої обстановки навколо, пов'язаної, зокрема, з перебуванням у таких корумпованих зв'язках його попередника; отже, цілком зрозумілими видаються випадки, коли така посадова чи службова особа, у зв'язку із загрозою її життю, здоров'ю, майну, а також життю, здоров'ю, майну її рідних і близьких, друзів тощо вимушена погоджуватися на корупційну співпрацю із злочинцями, якими зазвичай виступають організовані злочинні угруповання. Тому виокремлюються в колі жертв від корупційних злочинів і самі посадовці, включені в корупційні зв'язки [7, с. 98]. Вважаємо за доцільне підтримати висловлену думку, оскільки розгляд питання жертв корупційних правопорушень виключно з боку їх взаємозв'язку з посадовцями-корупціонерами є не тільки однобічним підходом, але й не дає достатніх можливостей для визначення пріоритетних напрямів ефективної протидії корупції як суспільному явищу. Окрім цього, і це важливо, описане вище квазіпримусове «включення» посадовця у злочинно-організовану корупційну схему має чітко виражені риси злочинного корпоративізму, який є темою наших окремих сучасних досліджень.

У контексті розгляду питання жертв корупційних злочинів вважаємо необхідним розглянути також і поняття «латентні жертви». Зокрема, визначення цього поняття було дане

Б.М. Головкіним, а в подальшому підтримане й іншими дослідниками. Так, до латентних жертв науковці зарахували невідомим компетентним державним органам жертв тих чи інших злочинів, а також відомих, але з певних причин не визнаних потерпілими від злочинів жертвами [11, с. 120]. Дослідивши випадки, коли жертвами корупційних злочинів можуть бути як звичайні фізичні та юридичні особи, так і посадові та службові особи, мусимо наголосити на тому, що фактично здебільшого жертви корупційних правопорушень є латентними: досліджуючи випадок особи-жертви, зазначимо, що досить частими є випадки неповідомлення про надання хабара посадовій особі взамін на надання певної послуги, адже, перш за все, така особа боїться притягнення себе до відповідальності за надання хабара посадовій чи службовій особі, по-друге, особа не бажає викривати посадовця, який забезпечує надання їй тих послуг, які для такої особи є бажаними. Що ж стосується посадовця-жертви, також простежується стала тенденція неповідомлення про пропонування йому хабара, причому як через страх втратити посаду з певних обставин, небажання наразити на небезпеку завдання різного роду шкоди собі та близьким, так і через низку економічних факторів, зокрема, невідповідно (ступеню відповідальності особи) низького рівня заробітної плати.

Визнаючи руйнівні наслідки у вигляді суспільної шкоди від корупції, міжнародна спільнота прийняла низку міжнародних договорів із питань боротьби з корупцією як явищем. До таких належать Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року, при цьому Україна є учасником обох міжнародних актів. Зокрема, у ст. 3 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією вказується обов'язок держав, що підписали цей договір, вживати законодавчих та інших заходів, необхідних для закріплення у законодавстві кримінальної відповідальності за умисне вимагання чи одержання посадовими особами прямо або опосередковано неправомірної переваги особисто для них чи для третіх осіб, а також прийняття пропозиції чи обіцянки прийняти такі переваги з метою виконання чи невиконання своїх службових обов'язків; окрім того, положення цієї статті поширюються й на членів національних представницьких органів у контексті ст. 4, іноземних посадових осіб у контексті ст. 5, членів іноземних представницьких органів у контексті ст. 6, посадових осіб міжнародних організацій у контексті ст. 9, членів міжнародних парламентських асамблей у контексті ст. 10, суддів та посадових осіб міжнародних судів у контексті ст. 11. Поширюється сфера дії цього договірного акта й на приватний сектор. Зокрема, у ст. 8 Конвенції вказується на необхідність законодавчого введення кримінальної відповідальності договірними сторонами кримінальної відповідальності за умисне вчинення під час здійснення підприємницької діяльності вимагання чи одержання прямо або опосередковано неправомірних переваг або обіцянок такої вигоди особами, які обіймають керівні посади у приватних підприємствах або працюють на них у будь-якій якості, з метою їх заохочення до виконання або невиконання наданих повноважень на порушення їхніх обов'язків [12]. Своєю чергою, питання боротьби з корупцією порушується також і Конвенцією Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. Крім того, на нашу думку, цей міжнародний акт більш ґрунтовно та всесторонньо підходить до питання розв'язання проблеми корупції; так, у цьому договорі, окрім передбаченої попереднім міжнародним актом можливості притягнення до відповідальності відповідних суб'єктів, наділених владними повноваженнями, передбачаються й заходи іншого характеру для боротьби з корупційними явищами. Так, Конвенцією здійснюється розподіл засобів протидії корупції в публічному та приватному секторах. Зокрема, у публічному секторі передбачаються заходи щодо відбору державних службовців, проходження служби й просування по ній, виходу у відставку, перелічені у ст. 7. Ними є: ґрунтування на принципах ефективності та прозорості, а також на критеріях бездоганності роботи, справедливості та здібності; розроблення належних процедур підбору та підготовки кадрів для обійняття державних посад, що вважаються найбільш корупційно-вразливими, та ротатії цих кадрів на таких посадах; здійснення виплати належної винагороди зі встановленням справедливих окладів з урахуванням економічного розвитку держави; здійснення освітніх та навчальних програм, метою яких є задоволення

вимог правильного, добросовісного та належного виконання державних функцій, а також забезпечення державним службовцям спеціалізованої та належної підготовки з метою усвідомлення ними ризиків, пов'язаних із корупцією під час виконання ними своїх функцій; прийняття кодексів поведінки державних посадових осіб відповідно до ст. 8 тощо. Крім того, на відміну від Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, в Конвенції проти корупції згадується також і про потерпілих від корупційних правопорушень: зокрема, у ст. 32 передбачається обов'язок держав-учасниць здійснювати захист потерпілих; у п. «с» ч. 3 ст. 57 згадується про виплату компенсацій потерпілим; у п. «і» ч. 1 ст. 60 вказується на необхідності здійснення підготовки державами-учасницями кадрів по боротьбі з корупцією, у тому числі у сфері захисту потерпілих [13].

Аналізуючи практику в Україні, варто вказати, що 16 жовтня 2017 року Гельсінською комісією Сполучених Штатів Америки було опубліковано звіт про корупцію в Україні на офіційному сайті ОБСЄ, згідно з яким у нашій державі є всі три види корупції, виділені згідно з класифікацією Transparency International: так звані «велика», політична та «дрібна» корупція. Висновком до вказаного звіту стало підтвердження того факту, що і владі, і громадянському суспільству є, над чим працювати. Окрім того, дослідник, посилаючись на думку іноземних фахівців, зазначив, що нереалізованість антикорупційних заходів спричинена, перш за все, відсутністю політичної волі керівництві нашої держави, тоді як, на переконання вітчизняних дослідників, причина відсутності реалізації таких заходів полягає в здебільшого декларативному характері заходів та владних рішень із цього питання. При цьому, керуючись теорією «раціонального злочину», проаналізувавши санкції за більшість корупційних правопорушень, можемо дійти висновку, що нерідко корупційний ризик є достатньо високим [14, с. 108].

Розуміння сучасної загрози корупційного ризику запропоновано А.Ю. Дзюбою. Під корупційним ризиком пропонується розуміти можливість проявлення корупційних явищ та настання різноманітних негативних наслідків, що викликані такими проявами; автор зазначає, що до числа згаданих несприятливих наслідків у контексті діяльності державних компаній та корпорацій можна зарахувати матеріальні, інші збитки підприємства, притягнення до юридичної відповідальності як самого підприємства, так і його службових осіб [15, с. 113]. А щодо корупційних ризиків всередині органів державної влади та органів місцевого самоврядування дослідники зазначають, що вони є доволі високими, зважаючи на те, що вигоди, отримані від вчиненого злочину, як правило, є значно вищими порівняно з санкціями, що будуть застосовані до правопорушників. Серед причин цього називаються непрозорість діяльності органів державної та місцевої влад, обмеження вибору під час ухвалення рішення щодо участі в корупційній дії та відсутність альтернативних варіантів, низький рівень офіційних доходів посадовців та службових осіб органів державної та місцевої влад [14, с. 108].

Звертаючись до питання факторів виникнення та існування корупційних явищ та уникаючи безплідного обговорення загальновідомих фактів, зазначимо таке. Заслуговує на увагу позиція, згідно з якою причиною самих корупційних явищ, де злочинцем виступає сама посадова, службова особа, є конфлікт інтересів, адже фактично такий представник державної чи місцевої влади виступає носієм як публічних, так і приватних інтересів, тобто нерідко під час виконання функцій перед службовцем виникає ситуація, коли його власні приватні інтереси потенційно або реально впливають на виконання ним своїх службових обов'язків, при цьому з огляду на різноманітність приватних інтересів скласти вичерпний перелік корупціогенних ситуацій не видається можливим [16, с. 102–103]. Визначення самого поняття «конфлікт інтересів» у Законі України «Про запобігання корупції» відсутнє, однак надається визначення різновидів такого конфлікту, а саме «реального конфлікту інтересів» та «потенційного конфлікту інтересів»; при цьому, якщо ґрунтуватися на наданих визначеннях, відмінність між двома поняттями полягає у фактичній наявності суперечності між приватним інтересом посадової чи службової особи та її представницькими повноваженнями, що має свій вплив на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень, а також вчинення або не вчинення певних дій під час виконання своїх повноважень такою особою, тоді як за потенційного конфлікту інтересів констатується лише наявність приватного інтересу

службової особи у сфері виконання своїх повноважень, тоді як можливість виникнення конфлікту між такими інтересами та посадовими обов'язками лише презюмується [17].

Крім того, варто звернути увагу, що до числа факторів корупції Б.М. Головкін зараховує, зокрема, низький рівень взаємодії державних органів із громадськістю, що часто виявляється у звичайному неприйнятті та небажанні органів державної влади та органів місцевого самоврядування співпрацювати з антикорупційними активістами та громадськими організаціями, несформованість самого громадянського суспільства в нашій державі, що одночасно має вираз у фактичній відсутності поширеності неурядових організацій, що спеціалізуються на питаннях боротьби з корупцією, поширеність практики «грантоїдства» у функціонуванні окремих неурядових організацій, обслуговування певними організаціями інтересів тих чи інших політичних чи владних інтересів, відсутність сильних незалежних засобів масової інформації [18, с. 105–106]. Однак, на нашу думку, із стратегічних позицій найбільш ключовими та проблематичними видаються масові факти залучення населення до різних форм корупційної взаємодії і, як наслідок, низький рівень кількості повідомлень від громадян про факт вчинення корупційних правопорушень.

На думку дослідників, неналежною є і наявна правова база з питань протидії явищу корупції в Україні. Зокрема, науковці акцентують на тому, що не дістали привселюдного обговорення відповідні законопроекти «Про публічні консультації», «Про лобізм», «Про лобювання», «Про Установу бізнес-омбудсмена», «Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам» [18, с. 104–105]. Проте Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» від 13 листопада 2019 року № 1010 було внесено низку змін і доповнень із цього питання до Закону України «Про запобігання корупції», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про звернення громадян», Кодексу законів про працю, Кримінального кодексу України, Цивільного кодексу України та низки інших нормативно-правових актів.

На переконання Б.М. Головкіна, ще однією причиною відсутності належних результатів у боротьбі з корупцією можна назвати відсутність системи антикорупційної освіти. Так, наявні окремі проекти, що проводяться Національним агентством із запобігання корупції, Міністерством юстиції України, міжнародними організаціями типу Управління боротьби з наркотиками і злочинністю ООН, USAID, а також низка навчальних програм, що організовані, зокрема, Національним університетом «Києво-Могилянська академія», Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, однак цілісної загальнодержавної навчальної програми в Україні до сих пір вироблено не було [19, с. 299–300].

Однак, на наше переконання, ключовою проблемою невідомості заходів із боротьби із корупційними проявами залишається, перш за все, небажання нашого суспільства до повної відмови та неприйняття корупції як методу досягнення власних цілей. І в цьому питанні ми знову повертаємось до постаті жертви. Вченими доведено договірну природу корупції, де представник державного або муніципального органу продає свої службові повноваження взамін на купівлю таких органів у власних цілях, при цьому вітчизняне суспільство на нинішньому етапі свого розвитку здебільшого проявляє, як мінімум, лояльне ставлення до цього явища у зв'язку з можливістю вирішення за допомогою корупційних засобів своїх проблем у швидкий та порівняно легкий спосіб, при цьому не задаючись питанням про потенційні втрати, яких зазнає і сама особа, і суспільство, і держава загалом.

Висновки. Усунення наявних прогалин у вітчизняній практиці боротьби із корупцією наразі має здебільшого техніко-правовий та політико-ажіотований характер. Відсутність централізованої антикорупційної освіти в Україні має наслідком, по-перше, з одного боку, невиховання у громадян та суспільства загалом нетерпимості до корупції, неможливість викликати відмову від її використання задля досягнення власних цілей, з іншого боку – невиховання посадовців та службовців у дусі недопустимості сприйняття корупції, її протиріччя принципам належного проходження служби в органах державної та муніципальної влади. Необхідні актуальні наукові, кримінологічні дослідження проблем корупції, зокрема,

питання злочинного корпоративізму у схемах квазіпримусового «включення» посадовця в налагоджені злочинні корупційні схеми тощо.

Список використаних джерел:

1. Пивоваров В.В., Гордєєв Є.В. До визначення поняття «жертва» в сучасній віктимології. *Карпатський правничий часопис*. 2015. № 10. С. 45–48.
2. Франк Л.В. Виктимология и виктимность. Душанбе : Ирфон, 1972. 264 с.
3. Головкін Б.М. Віктимність як основна категорія віктимології. *Журнал східноєвропейського права*. 2015. № 20. С. 6–13.
4. Пивоваров В.В., Шеліпова Ю.А. Кримінологічний погляд на сутність феномену корупції. *Карпатський правничий часопис*. 2015. № 10. С. 151–158.
5. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії). Монографія. Київ : Юридична думка, 2004. 400 с.
6. Муллахметова Н.Е. Виктимологические аспекты коррупции. *Виктимология*. 2015. № 2(4). С. 47–50.
7. Вишневецкий К.В. Виктимологический механизм коррупции. *Теория и практика общественного развития*. 2014 г. № 14. С. 98–99.
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2649>
9. Уголовный кодекс Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/
10. Уголовный кодекс Республики Беларусь : Закон Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3. URL: <http://xn----ctbcgfviccvibf9bq8k.xn--90ais/>
11. Христич І.О. Проблеми встановлення обсягів латентної віктимності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю* : збірник наукових праць / Нац. акад. прав. наук України, НЮАУ, НДІ вивч. пробл. Злочинності ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2013. Вип. 26. С. 118–130.
12. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101
13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. URL: https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
14. Христич І.О. Оцінювання корупційних ризиків у приватній сфері України. *Збірник матеріалів наук. конференції за рез-ми роботи фахівців НДІВПЗ імені академіка В.В. Сташиса Нац. акад. правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р.*, м. Харків, 26 берез. 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 107–110.
15. Дзюба А.Ю. Управління корупційними ризиками підприємства як передумова запобігання корупції. *Збірник матеріалів наук. конференції за рез-ми роботи фахівців НДІВПЗ імені академіка В.В. Сташиса Нац. акад. правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р.*, м. Харків, 26 берез. 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 110–115.
16. Пивоваров В.В. Конфлікт інтересів як корупціогенний фактор корпоративної злочинності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 5(2). С. 102–105.
17. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
18. Головкін Б.М., Новіков О.В. Деякі проблеми участі громадськості у запобіганні корупції. *Збірник матеріалів наук. конференції за рез-ми роботи фахівців НДІВПЗ імені академіка В.В. Сташиса Нац. акад. правових наук України за фундаментальними темами у 2018 р.*, м. Харків, 26 берез. 2019 р. Харків : Право, 2019. С. 103–106.
19. Головкін Б.М. Роль антикорупційної освіти в системі заходів запобігання корупції. *International scientific and practical conference “New challenges of legal science in Ukraine and EU countries”* Miskolc, Hungary, April 19–20, 2019. Miskolc : Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2019. 464 pages.

